

ЧЛАНЦИ

Проф. др Драгиша Ђоковић

КАДА СУ И ГДЈЕ ОСНОВАНЕ ПРВЕ БАНКЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Црна Гора је међу посљедњим европским државама основала прве банке и акционарска друштва и издала сопствени новац. Она је и у доношењу Устава била међу посљедњим земљама у Европи. Разлози за та кашњења налазе се, прије свих, у достигнутом друштвено-економском развоју, развоју друштвених односа, у државној структури, непријатељском или недовољно наклоњеном окружењу, у наглашеном недостатку кадрова (из области банкарства-посебно), у немању сопственог новца (националног средства промета и плаћања), у недостатку емисионе институције (банке), што је међународно-правни положај Црне Горе био несигуран и формално непризнат до Берлинског конгреса 1878. године у немању монетарног суверенитета све до средине прве деценије XX вијека, у сталном финансијском дефициту и презадужености црногорске државе, у зависности од стране помоћи итд. Ипак су енормно заостала и неразвијена црногорска економија и сиромаштво - међу наведеним разлозима - били одлучујући за та кашњења.

О оснивању првих банака и акционарских друштава у Књажевини Црној Гори и у Краљевини Црној Гори писало је више аутора, као и о црногорским финансијама уопште (о порезима, буџету, о државним финансијским институцијама, о страним улагањима, концесијама и монополу у Црној Гори, о црногорским финансијама и банкама у егзилу

(1916-1918), о црногорском новцу (перперу) и страном новцу на тлу Црне Горе); о субвенцијама, дотацијама и финансијским помоћима Црној Гори из иностранства; о зеленашком, трговачком и банкарском капиталу; о сељачким дуговима и другим питањима из области финансија и банкарства.¹ Приличан је број и аутора који су се проблемима банака у Црној Гори бавили узгред (у радовима који су третирали или анализирали друштвено-економске, историјске и друге теме из тог периода),² дневној штампи, мемоарској грађи, алманасима. И поред тога, у архивима нема много грађе о банкама и њиховој дјелатности (архиве црногорских банака

¹ Наводимо само неке од њих који су се директно бавили овом проблематиком или у знатнијем обиму у својим радовима из других области.

Др Мирчета Ђуровић: Трговачки капитал у Црној Гори у другој половини XIX и почетком XX вијека, Историјски институт НР Црне Горе, Цетиње, 1958; Новчани заводи у Црној Гори, Народна књига, Цетиње 1959; Црногорске финансије 1860-1915. Историјски институт НР Црне Горе, Титоград, 1960; Основица и облици зеленашења у Црној Гори у XIX вијеку, "Историјски записи", бр. 2. 1953, Титоград; Покушај стварања "акционарских друштава" у Црној Гори до краја XIX вијека, "Историјски записи", бр. 1-2, 1958, Титоград; Формирање акционарских друштава почетком XX вијека, Историјски записи, бр. 3-4, 1959, Титоград, и други.

Душан Вуксан: Прва Црногорска банка, "Записи", књ. III, 1928, стр. 51-55. Црногорске финансије у XVIII и XIX вијека 1723-1883, "Записи", књ. XVI, 1936.

Ј. М. О новчани м заводима у Црној Гори, Нова Европа, Загреб, књ. VIII, 1923.м. Педесет година на престолу Црне Горе 1860-1910, Цетиње, 1910.

Крсто Пејовић: Банке у Црној Гори, "Слободна мисао", бр. 368, 1929. Никшић.

Т. Поповић: О Црној Гори (о банкама у Црној Гори), "Српски књижевни гласник", књ. VIII, 1923.

Славко Даниловић: Кредитни и привредни живот, "Слободна мисао", 3.04.1929. Никшић.

Др Жарко Булајић: Аграрни односи у Црној Гори (1878-1912), Историјски институт НР Црне Горе, Титоград, 1959. стр. 174-182.

Ристо Драгићевић: Прилози економској историји Црне Горе - 1861 - 1870, "Историјски записи", књ. X 1954, стр. 445.

Милоје Јовановић: Финансије и финансијске установе Црне Горе, "Босанска вила", Сарајево, 1910, бр. 16-17, стр. 248.

² О црногорским финансијама, схваћене у најширем смислу, треба консултовати радове: Бранка Павићевића, Томице Никчевића, Јефта Миловића, Вука Врчевића, Лазара Томановића, Павла Ровињског, М. Медаковића, М. Мијушковића, П. Поповића, Мемоаре Краља Николе, Војводе Гавра Вуковића, Сима Поповића, Енциклопедију Југославије, часописе, дневну штампу тог времена, годишње извјештаје појединих банака из тог периода и другу (архивску и публицистичку грађу) - домаћу и инострану, као и законске текстове и стенографске биљешке о раду Црногорске народне скупштине (од 1906. надаље).

су сасвим уништене,³ па и то што је остало временски је испрекидано, тако да се анализе банака тог периода не могу документовати у континуитету. Због тога се морају користити други извори.

Прве банке у Црној Гори појавиле су се почетком XX вијека (1901. године у Никшићу, у Подгорици 1904. и 1906. године на Цетињу). Међутим, у неким јужнословенским земљама банке су основане у 19. вијеку. Тако, на примјер, у Словенији (Илирска, касније Крањска хранилица) 1820. године. Прва хрватска штедионица формирана је 1864. Хрватска есконтна банка у Загребу 1868. године. У Србији је основан први новчани завод - Управа фондова 1862. а Народна банка, као емисиона институција Краљевине Србије, основана је 1883. у виду привилеговане приватне установе акционарског типа. Новчани заводи у Босни и Херцеговини основани су на иницијативу и капиталом бечких и будимпештанских банака (Привилеговано одјељење Унион банке и Босанскохерцеговачка народна дионичарска банка 1883. године). У Македонији основана је прва банка 1903. (филијале у Скопљу, Битољу и другим мјестима Зиратне (аграрне) банке чија је централа била у Цариграду).⁴

У Црној Гори је прва новчана установа - Заложница црногорска основана 1864. године на Цетињу. Није утврђено чија је била ова банка, како је назива Душан Вуксан⁵, иако она ни почему није била банка. С обзиром на то да је Сенат Црне Горе имао, по клаузули о оснивању, над њом власт, могао је и да је укине и да јој продужи рад. Али, њу није оснивао Сенат, већ књаз Никола и отац му војвода Мирко. Истина, војвода Мирко је тада био предсједник Сената. Заложница црногорска основана је на бази њиховог "сопственог", у ствари, државног капитала. Ово због тога, јер тада није била раздвојена дворска имовина од државне и црквене. Капитал Заложнице, у ствари, дворског ортачког друштва оца и сина - износио је при оснивању 14.660 форинти (12.368 војводе Мирка, а књаза Николе 2.292 фиорина).⁶

Оснивање овог финансијског друштва показује да се тада осјећала потреба за оснивањем банака и других финансијских институција због релативно развијених робно-новчаних односа и трансакција преко унутрашњег и спољашњег тржишта и потребе зеленашког и трговачког

³ Види: Др Мирчета Ђуровић: Новчани заводи у Црној Гори, стр. 3 (у фусноти).

⁴ Види, Енциклопедија Југославије, Југословенског лексикографског завода, Загреб, 1983, стр. 472-475.

⁵ Види: Душан Вуксан; Прва црногорска банка, "Записи", књ. III, 1928, стр. 51-55.

⁶ Др Мирчета Ђуровић: Новчани заводи у Црној Гори, стр. 15.

капитала у нарастању. Од оснивања zaloжнице до оснивања прве банке у Црној Гори прошло је 37 година, уз повремене покушаје да се то и реализује.

Поред наведеног, замисао, при оснивању овог дворско-ортачког друштва с финансијском намјеном, била је да се преко њега помогне, краткорочним позајмицама, одређеном броју људи, и то људима блиским двору и главарима који су пали у одређене финансијске тешкоће, као и појединим заслужним и угледним људима сиромашног имовног стања (племенски капетани, попови, виши државни чиновници), уз одређену камату (добит). Као осигурање да ће се подигнута новчана позајмица и вратити залагано је: скупочијење оружје (цефердари, ханцари, мале пушке - леденице), ордење, женски накит и одјећа (токе) и др. Ријетко је залагана непокретна имовина (кућа, земљиште).

"С правом би требало очекивати, да су се овом Заложницом служили само сиромашни и најсиромашнији, али то није био случај".⁷

На списку позајмљивача код ове Заложнице налазимо позната имена (наводимо само оне чија је слава и јунаштво било познато не само у Црној Гори него и ван ње): војвода Петар Вукотић (заложито токе), војвода Пеко Павловић (заложито леденицу), војвода Миљан Вуков (леденицу), војвода Марко Миљанов (нож), војвода Анто Даковић (нож), војвода Крсто Петровић (сабљу), сердар Јоле Пилетић (сабљу), поп Мило Јововић (токе)... За један зајам дата је залога - "часна ријеч".⁸

Даване су још и : кубуре, прстење, златни сатови, кандила, ћемери, женски брошеви, наушнице и ћердани, златни крстови итд.

Заложене ствари, углавном, допније су откупљене. Господар је опраштао мање износе зајма, враћао чене ствари појединцима и без камате (нарочито оружје и ордење (м главару) и тако их чвршће везивао за себе.

Велики број главара, и људи љких двору задуживао се код Заложнице (док се нијесу масовно почели бавити зеленашењем, трговином и богаћењем) - ради набавке доброг одијела, квалитетнијег оружја и доброг коња. Главар је требао бити добро обучен, имати

⁷ Душан Вуксан, Ибидем.

⁸ "Никада се, ваљда, од постанка ове Банке није могло тако јасно видјети лице и наличје ових горских витезова. С једне стране представник и најбољи у пламену, најбогатије одијевен, с најскупочијенијим оружјем, бистар, отворен, Турчину страх и трепет, а са друге стране, улази у заложну банку све осврћући се, да га ко не види и вади испод струка јатаган који је посјекао толико турских глава, да га заложи за 20-30 фиорина" (Душан Вуксан, Ибидем).

најскупоценије оружје, јахати доброг хата, јер је он на Цетињу, у разноразним приликама (саборима, светковинама, парадама) репрезентовао племе и себе. То је коштало доста новца, јер су свечарења и параде на Цетињу били чести, а главар је морао присуствовати свима и по више дана. Уз то су надодавани и трошкови боравка (у "Локанди" или у другим објектима) на Цетињу. Често су се главари коцкали (главарско-дворски манир), па су неки од њих, наравно, и губили. Част је било играти, па и изгубити "на ајнцу" - са господаром. Ти неуки провинцијалци, како каже Душан Вуксан, били су често "очерупани" од вјештих варошана на "ајнцу" који је тада био у моди на Цетињу.⁹

Заложница црногорска радила је, с прекидом, до 1870. године. Тада је у каси имала свега 9070,03 фиорина готовине, а у "трезору" неоткупљено: 6 леденица, 5 ножева, 4 цефердара, 3 кубуре, 3 ацајлије, двоје тока, пар брњица, крст, сабља, полукубура, ћемер, ћилибар, калез, једна кућа и једна "часна ријеч".¹⁰ Камата је била 8%, а зајам од 3 до 6 мјесеци. За седам година рада Заложница је издала 828 позајмица (зајмова). Зајам се давао у износу од 70% процијењене вриједности заложене ствари.

ЗАКЉУЧАК: Заложница црногорска из 1864. године није давала зајмове привреди, градској сиротињи, сељацима, већ селективним одабиром-главарима и људима блиским двору на бази залога, предмета за личну употребу (оружја, ордења). Она није била банка, већ дворско-ортачко друштво. Међутим, иако није била банка, њено оснивање најавило је потребу за банкама у Црној Гори.

И поред више објављених радова о банкама и акционарским друштвима у Књажевини Црној Гори и у Краљевини Црној Гори - нијесу престала ни данас спорења око тога: када су, гдје и које банке основане у Црној Гори (у периоду 1901 - 1915. године), које су то биле прве основане банке. Управо је то повод за овај рад.

Скупштина Монтенегробанке дд у Подгорици је на сједници од 19. јула 1994. године на Цетињу донијела одлуку о проглашењу 1995. године ЈУБИЛАРНОМ (90 година Банке), чиме је означила да је она сљедбеник Црногорске банке основане 1905. године на Цетињу (као акционарског друштва) која традиционално наставља почетке банкарства у Црној Гори, а на основу Правила Црногорске банке (чл.2) у којима се каже да је тада утврђено и име те банке: Црногорска банка (Banque de Montenegro, Banca Montenegrina, Monteneginisho Bank). Зато је оцијењено, каже се даље у

⁹ Види, Ибидем.

¹⁰ Види, Ибидем.

образложењу Одлуке, да је оснивање Црногорске банке значајан датум за банкарство Црне Горе, па је Управни одбор Монтенегробанке дд Подгорица предложио (што је и усвојено) да се 1995. година прогласи јубиларном (90 година Банке).¹¹

Том приликом одржана је свечана сједница Скупштине Монтенегробанке, којој су присуствовали званични представници Владе Црне Горе и гости (представници Београдске банке, Војвођанске, Београдске берзе, Монтенегро берзе и Народне банке Југославије, као и бивши директори и предсједници управних и извршних одбора бивше Удружене банке - Титоград). Прослави нијесу присуствовали: директори Никшићке банке, Подгоричке, Пљеваљске, Беранске, Монтекс банке, Југобанке и банака из Котора и Херцег-Новог. Званичницима и гостима су, том приликом, уручени поклони (гарнитура златних перпера) и одржани пригодни говори.

Ова и оваква прослава поводом почетка банкарства у Црној Гори изазвала је неповољна реаговања, па и оптуживања руководства Монтенегробанке. Реаговали су директори Никшићке и Подгоричке банке (Велимир Богдановић и Радмила Савићевић), али и други из градова у којима су основане прве банке у Црној Гори, а не на Цетињу. Тим поводом они су упутили и писмени демарш одговарајућем републичком органу.

Прије упућивања протеста надлежном органу ова два директора упутила су и мени заједничку писмену молбу да им одговорим на неколико питања из историје банкарства Црне Горе. У том писму моле да им се одговори на следећа питања: Којим временским редосљедом су основане банке у Књажевини Црној Гори и Краљевини Црној Гори. Да ли је тачна тврдња директора Монтенегробанке (Веселина Бабића) да је Црногорска банка на Цетињу основана 1905. године? Да ли је то била прва основана банка у Црној Гори и да ли је "носила исто име као и ова наша данас и чији смо ми и историјски наследици"?¹² Гувернер Народне банке Југославије Драгослав Аврамовић у отпоздраву каже: "Данас сам био веома импресиониран оним што је господин Бабић показао на Цетињу. Видео сам прву нашу банку на Цетињу".¹³ Главни и одговорни уредник листа "Монтенегробанка" Драган Човић каже (у листу "Побједа"): "Црногорска

¹¹ Види лист Монтенегробанке дд Подгорица "Монтенегробанка", бр. 13-14, август 1994. године, стр. 9.

¹² Веселин Бабић: "... као што сам рекао, Монтенегробанка има историјску генезу од прве црногорске банке, основане 19. јула 1905.г. на Цетињу", лист "Монтенегро-банка", бр. 17-18. Окт. 1994. Подгорица, стр.3.)

¹³ Лист "Монтенегробанка", бр. 13-14. авг. 1994. Подгорица, стр.9.

банка основана 1905.године на Цетињу, прва државна банка Црне Горе. Правни сљедбеници ове банке су Привредна банка Црне Горе, Инвестициона банка - Титоград (касније Удружена банка) и Монтенегробанка".¹⁴ Слично пише и у "Business - catalogu" Привредне коморе Црне Горе (намијењен домаћој и страниј јавности): "Монтенегробанка" дд - Подгорица, реоснована 28. јуна 1990. године, основана 1905. на Цетињу ("Црногорска банка").¹⁵

Директори двију наведених банака траже одговор још и на сљедећа питања: Да ли Монтенегробанка вуче генезу од Црногорске банке или Инвестиционе, односно Удружене банке - Титоград. Да ли је она њен правни наследник? Да ли је Црногорска банка била прва државна банка и акционарско друштво у Црној Гори? Да ли је име Монтенегробанка и Црногорска банка - истозначно по форми и суштини. Да ли је Црногорска банка могла (у свом печату) имати више имена (па, и на страним језицима) или само једно - званично име? Они констатују да Монтенегробанка није могла без консултација и сагласности осталих банака на територији Црне Горе организовати овакву прославу, игнорисати директоре осталих банака. Руководство Монтенегробанке дезинформисало је јавно мњење и званичне органе, покушало присвојити и то неоправдано, туђе име и злоупотрејити га ради маркентиншке промоције - кроз нелојалну конкуренцију, али и да су постигли и супротан пословни ефекат. Питају: да ли и ја тако мислим и да ли ако су они у праву - све то санкционисати са становишта пословног морала и заштите интегритета имиџа свеукупног "црногорског" банкарства?¹⁶

О јубиларној прослави Монтенегробанке обавијестила су ме прије овог писма двојица директора, представника Монтенегробанке (М. Васовић и Д. Човић). Они су ме замолили да за ту прилику (за банчин лист) напишем пригодан текст. Њихову сам понуду, уз образложење одбио и сугерисао да се тај јубилеј одгоди за наредну годину, када се навршава 95, а не 90 година од прве основане банке у Црној Гори (у Никшићу 1901) и да то ураде, што је једино исправно, са банкама у Црној Гори ("црногорским" банкама). Нијесу уважили моје сугестије и јубилеј је прослављен.¹⁷

¹⁴ Лист "Побједа" од 21. јула 1995. Подгорица.

¹⁵ "Business-catalog", Подгорица, 1995, стр. 211.

¹⁶ Из писма (молбе) директора Никшићке и Подгоричке банке. Види Писмо.

¹⁷ На прославу је позван и гувернер НБ Југославије Драгослав Аврамовић. Спријечен да присуствује - послао је телеграм у коме честита јубилеј "црногорским банкарима". Многи се питају: којим банкарима?

Након подужег устезања и размишљања уважио сам молбу двојице директора банака (В. Богдановића и Р. Савићевић) и одлучио да им у писаној форми дам одговор на наведена питања. Упутио сам им сљедећи одговор, уз овдје одређена скраћења и мање допуне тог текста, прилагођеног за штампу:

"Уважени директори Никшићке и Подгоричке банке,

Са малим закашњењем одлучио сам да вам одговорим на ваше писмо (боље рећи молбу). Ви тражите стручни савјет и мишљење о валидности, односно историјско-правној утемељености Одлуке Монтенегробанке дд Подгорица, којом, по принципима традиције и правне сукцесије (наслеђивања) - тврде да имају изведена права да наслиједе име и углед бивше Црногорске банке на Цетињу из 1906. године и да, на основу тога, буду једини организатор прославе 90 година од њеног оснивања, јер је "... оснивање ове Банке значајан датум за банкарство Црне Горе...", како стоји у образложењу наведене одлуке.

Како сам схватио ваше писмо, ви се (недвосмислено) не слажете са Одлуком Монтенегробанке, јер сматрате да Одлука нема: ни историјску, ни правну-сукцесорску утемељеност, ни по имену, ни по временском редосљеду и првенству оснивања банака - никакво право да се Монтенегробанка кити туђим ауторитетом и служи нелојалном конкуренцијом и маркентишком рекламом, а понајмање да буде једини (самозвани) организатор једне тако значајне прославе, како стоји у вашем писму.

Одмах, на почетку, желим посебно нагласити и учинити одређене напомене ради отклањања могућих неспоразума и нејасноћа, јер су ваша питања вишезначна, вишеслојна, са мноштвом "потпитања". Наиме, ви тражите (више питања) одговор на доста дилема које садржи, од вас оспорена, Одлука Монтенегро-банке. Другим ријечима, ваша питања садрже: историјску компоненту (када је, која и гдје основана прва банка у Црној Гори у периоду 1901-1915. године: под којим именом и садржајем дјелатности), правну компоненту (тј. да ли је овдје ријеч о сукцесији, наслеђивању или не), финансијско-банкарски системски прилаз и језично-лингвистичку компоненту (тј. да ли су имена Црногорска банка и Монтенегробанка синоними, истог имена и значења, именаријечи које су сличне по смислу, док се по облику разликују, као што су кућа - дом, или нијесу). Присутна је и "генетска" компонента (тј. да ли Монтенегробанка "вуче ген" од бивше Привредне банке НР Црне Горе и бивше Инвестиционе (Удружене) банке Титоград, или од Црногорске банке, односно да ли је Монтенегробанка - "кћерка" или није). Тако је присутна и временска компонента (Црногорска банка је основана 1906. године, а не

1905. а Монтенегробанка 1990. године).¹⁸ Ту је и дилема: да ли је ријеч о нелојалној реклами и присвајању туђег ауторитета и имена, што је и морално питање, па и политичко, јер је у питању несугласје између три значајне и угледне банке на овом подручју, као и оспоравање обиљежавања једног значајног датума у развоју банкарства у Црној Гори.

Поставља се и питање: да ли правна и физичка лица могу имати једно или више имена и, ако их имају, да ли су законски равноправна, поготово ако су на различитим језицима титулисана, односно да ли су синоними: *Crnogorska banka*, *Banque de Montenegro*, *Banca Montenegrina*, *Montenegriniso Bank* (како се назива Црногорска банка из 1906. према чл. 2. Правила те Банке)? Да ли су сва четири имена садржана и у печату Банке?

Као што видите, ставили сте ме пред поприлично напоран посао, стручна искушења и дилеме, а и разлике. За нека од наведених дилема и проблема нијесам "најкомпетентнији у Црној Гори", како ме, претјерано, оцјењујете у вашем писму, а нарочито за лингвистичка питања. Због тога сам морао да, код компетентних научних и стручних људи из области лингвистике провјерим своје знање и мишљење. Њихови потврдни одговори и сагласност са мојим мишљењем - отклонили су ми неке дилеме и учврстили ме у мишљењу, које ћу вам у излагању саопштити.

Прије него пређем на разјашњавање наведених питања и дилема, сматрам да је потребно дати краћи историјски приказ развоја банларства у Црној Гори од 1901. године, када је основана "Прва никшићка штедионица" у Никшићу, до почетка 1916. године, односно аустроугарске окупације Црне Горе.¹⁹

¹⁸ Окружни привредни суд Титоград - Фи. 1237/90 од 29. 06. 1990.

РЕШЕЊЕ

Да се у судски регистар суда упише: усклађивање банака са Законом о банкама и другим финансијским организацијама и оснивање "Монтенегробанке", д.д. Титоград, Булевар Револуције бр. 1.

Монтенегробанка преузима права и обавезе Титоградске основне банке Титоград, Бјелополске основне банке Бијело Поље, Будванске основне Будва, Приморске основне банке Бар, Никшићке основне банке Никшић, Основне банке Улиць, Основне банке Иванград, Основне банке Београд, Цетињске основне банке Цетиње, Основне банке Рожаје, Љубљанске банке - Основне банке Титоград и Инвестиционе банке - Удружене банке Титоград".

Судија: Никола Вујановић

¹⁹ До "Одредбе о полагању оружја црногорске војске", потписане на Цетињу 12 (25) јануара 1916. године (Види, наведене књиге и радове др Мирчета Ђуровић).

Све до почетка XX вијека Црна Гора није имала довољно изграђен финансијски систем (тј. систем који се састоји од финансијских институција, механизма и инструмената преко којих се остварује мобилизација, концентрација, трансфер-алокација финансијских средстава привреде и становништва, односно финансијски систем који врши задовољавајуће сервисирање субјеката и становништва. Такође није имала емисиону банку, већ је ту функцију вршило Министарство финансија,²⁰ ни неку пословну банку, ни задовољавајуће организовану пореску службу, јер су наплату дажбина вршили племенски капетани, а од 1885. године "Финансијски капетани" који су били присутни у једанаест мјеста у Црној Гори. И "систем" финансирања државе био је крајње упрошћен и поједностављен све до доношења Закона о буџету 1901. године. Шта више, није била раздвојена дворска имовина од државне. Књаз Никола је лично водио упрошћену евиденцију расхода и прихода до 1868. године, када је извршена одређена "реформа", формиран "Финанцијални одбор" (сенатски одбор) коме је повјерено вођење главне државне благајне. Потом је формирана "Управа за финансије" (1874), па Министарство финансија (1879), затим "Финансијски капетани" (1885.) и Прва никшићка штедионица (1901).

Међутим, потребе за банкама осјећале су се знатно раније због све развијенијих робно-новчаних односа, развоја унутрашњег тржишта и потреба трговачког и зеленашког капитала у нарастању, па су и први заговорници оснивања банака били трговци и власници зеленашког капитала. Осим трговаца и зеленаша мало је ко имао слободног капитала да би га уложио у банке. Банке у Црној Гори јављају се као негација зеленашког капитала који је био наглашено присутан у Црној Гори у том периоду и много омражен у народу. Он је био и главни облик позајмљивања и кредитирања, а власници су му били људи из главарског слоја (сенатори, војводе, попови, капетани, трговци), који су сиромашним сељацима, занатлијама и грађанима зарачунавали, на зајмове, високе - зеленашке камате, а у случају неблаговременог враћања - пљенили, продавали у бесцијење стоку и другу имовину дужника. И данас се препричава анегдота из тог периода. У њој се каже: "А што кукаш, кукавице тужна, кад нијеси попу Ђоки дужна" (Ђоки Мијушковићу из Никшића, познатом трговцу и човјеку који је давао новац у зајам уз високе зеленашке камате, синоним зеленаштва, каже Мирчета Ђуровић).

Црна Гора није имала ни сопствени новац (законско средство промета и плаћања) све до 1906. године, када је емитован први перпер.

²⁰ И први ДФЈ-динар 1945. године није емитовала НБ Југославије, већ Министарство за финансије, а израђен је у СССР-у (у Москви).

Значи, Црна Гора до тада није имала монетарни суверенитет. Како није имала ни емисиону банку, ни контролу циркулације туђег новца на свом подручју - спорна је тврдња да је имала и финансијски систем или само недорађене финансијске подсистеме (царински, порески, буџетски). Црна Гора није имала право до Берлинског конгреса да склапа међудржавне уговоре (иако је Црна Гора до тада склопила мноштво уговора са субјектима из других држава, банкама, предузећима, појединцима).

До емитовања перпера у Црној Гори циркулисало је више врста страног новца - од златног до обичног металног и папирног, а највише аустријског (форинте, круне). Циркулисао је и златни новац скоро свих држава. Црна Гора је ради отплате дугова и увоза робе куповала златни новац (наполеоне и др) чији се курс често мијењао, па је Црна Гора била у губитку. И само неемитовање сопственог новца представља финансијски губитак за државне приходе.

Прије оснивања Прве никшићке штедионице (1901), на Цетињу је постојала, како смо навели, Заложница црногорска, врста парафинансијског ортачког друштва за позајмљивање новца - за личну употребу одређеног круга људи (углавном, главара). Ова се финансијска установа (Заложница) не може сврстати у банке (било депозитне, инвестиционе, хипотекарне, универзалне итд), јер она није прикупљала штедњу становништва и мобилисала друга средства, није била акционарско друштво, није издавала вредносне папире, обављала банкарске услуге привреди и грађанима, па због свега тога не спада, нити се може уврстити у групу банака или парабанкарских институција.

Приказано стање траје до 1901. године, када се у Никшићу формира и почиње да ради Прва никшићка штедионица, тј. прва банка на иницијативу Јоца Петровића, Војвођанина. Основали су је локални трговци, али и из других мјеста Црне Горе власници трговачког и зеленашког капитала: поп Ђока Мијушковић, као предсједник, Јово Голијанин, Мило Томашевић, Иван Вујица, Вуко Кривокапић, Максим Јовановић, Мато Катурић, Мато Чопић, Јоцо Петровић, С. Шобојић, К. Каваја и др. Из Цетиња: Вуко Вулетић, Васо Пипер, Нико Виторовић. Из Црнојевића Ријеке Нико Џањевић, а из Улциња Лука Ђуровић. Доцније им се придружују акционари: Лазар Сочица из Пиве, капетани Саво Ковачевић и Филип Ђурашковић, Мато Катурић, Ђ. Ђуришић, Д. Пепић, Ш. Костудић, Клисич, Видоје Жуткић, Јовица Рњез, Данило Мрав, Никола Милошевић, Никола Дреџун, Јефто Драшковић, Перо Јововић, Новица Баровић, Јефто Перовић, Перо Вукићевић, Стево Добриловић, Мило Лекић, Ђорђија Станић, Тодо Николић, Мило Церовић, Цано Реџовић, Јово Поповић, Симо Гломазић, Грујо Новаковић и други. Оснивачки капитал ове банке износио је 200.000 круна (2.000 акција). Прва никшићка

штедионица била је само по имену штедионица, а према садржају банкарских послова права банка. Ова банка (као акционарско друштво) прокрчила је пут за оснивање и других банака у Црној Гори. За десетак година основано је више банака и њихових филијала у свим важнијим мјестима Црне Горе. Банка је имала филијале у Шавнику и Велимљу, а послје балканског рата и у Пљевљима и Бијелом Пољу. Никшићка банка је успоставила пословну сарадњу и са страним банкама (узимала кредите од њих): са банком у Загребу, Београду, Прагу, Трсту. Прва никшићка штедионица развијала се доста успјешно и увећавала свој кредитни потенцијал, као и структуру банкарских послова (примала новац на уложене књижице, на текуће рачуне, сталну штедњу, благајничке записе, узимала зајмове од других банака и давала кредите, углавном мјеничне на лично јемство и на ручне залогe од 3 - 4 мјесеца),²¹ есконтвала мјенице и друге вредносне папире, вршила за туђ рачун уплате и исплате, куповала и продавала вредносне папире и страни новац, потпомагала привредни развој итд, како стоји у Правилима Банке и њеним годишњим извјештајима.

Интересантно је истаћи да су у овој банци, поред наведених оснивача акционара, улоге имали Министарство финансија и Осигуравајуће друштво "Росија". Прва никшићка штедионица је вјесник банкарства и почетка формирања банкарског капитала у Црној Гори.²²

Прва никшићка штедионица остваривала је профит и исплаћивала дивиденде оснивачима. Највећу добит остварила је 1910. године у износу 100.000 перпера. Истина, имала је 1913. години и губитак од 19.03 перпера. На почетку је ова банка располагала скромним капиталом, а зарачунавала релативно високу камату и провизију од 13 одсто (10 одсто камата + 3 одсто, а акционарима по 5,5 одсто. Прве двије године, због оствареног малог профита - није исплаћивала дивиденде, већ је читав добитак уносила у фонд Банке.

Године 1914. назив ове банке промијењен је у - Никшићка кредитна банка. Балкански и први свјетски рат прекинули су даљи њен развој.

Друга по реду оснивања била је Прва зетска штедионица у Подгорици. Она је почела да ради половином 1904. године као акционарско друштво. Оснивачка скупштина одржана је 9. маја 1904. г. , а оснивачки

²¹ Код пуштања мјеница у промет појавио се проблем због тога што Црна Гора није имала закон о чеку и мјеници, па је у циљу заштите интереса ове банке - законодавац, на брзу руку, донио неке прописе (распис). У ствари, упутство судовима да пописом имовине дужника - обезбиједе мјенично потраживање. (Види др Мирчета Буровић: Новчани заводи у Црној Гори, стр. 21.)

²² Види, Ибидем, стр. 21.

капитал износио је (као и код Никшићке штедионице) 200.000 круна (2000 акција).

Банка носи назив штедионица, али је као и она у Никшићу, била банка. На заједничкој сједници Главног одбора, Надзорног одбора и Управе ова штедионица-банка је 15. јануара 1906. г. преименована у ПОДГОРИЧКУ БАНКУ. На ванредној скупштини, одржаној 12. марта исте године, донијета су нова Правила ове банке према којима се знатно проширује њена дјелатност и увећава капитал на 600.000 круна (6.000 акција).

Оснивачи Прве зетске штедионице били су подгорички трговци (власници трговачког и зеленашког капитала), али и пословни људи из других мјеста Црне Горе (Зарија Гвозденовић, Селим Бибезић, В. Беговић, И. Пејовић, Нуш Колић, Н. Станић, З. Адровић, А. Марић, Јакуп Љумовић, С. Лукачевић, Н. Лукачевић, С. Ненезић, В. Вулећић, Н. Џањевић и др). Доцније се као акционари јављају најпознатији подгорички трговци-извозници: Ариф Пашић, Дервиш Ефовић, Живко Лаиновић и др.

Интересантно је, па то истичем, да је захтјев за оснивање једне банке у Подгорици (Прве зетске штедионице) поднијет Министарству унутрашњих дјела и Државном савјету 1897. године, јер се осјећала потреба за једном банком због нарасле привредне активности, развијених робно-новчаних односа, као и трговачког и зеленашког капитала. Тада је образован Оснивачки одбор и написан "Штатут". Међутим, из "непознатих" разлога на тај захтјев није одговорено до 1904. г. када је ова банка основана. Реално је претпоставити да је, поред других разлога, државни врх желио да, прије других, оснује једну банку на Цетињу, понајприје емисиону банку, а што никад није остварено. Тек је 1906. основана (по капиталу већа банка) Црногорска банка.

Убрзо је Подгоричка банка постала конкурент Никшићкој банци, па је ова морала да снизи своје камате. Промет се из године у годину повећавао. Тако да је 1911. г. износио 81 милион перпера, а највећу добит Подгоричка банка је остварила 1910. и 1911. године у износу од 100.000 перпера, тако да су оснивачи примали редовно дивиденде. И код ове банке присутни су улагачи са стране (са улогом од 20.000 круна Осигуравајуће друштво "Викторија" из Берлина). Према правилима из 1906. год. Подгоричка банка је обављала сљедеће послове: рад са текућим рачунима, давање зајмова на покретна добра, на лични кредит (лично јемство), на драгоцјености и хартије од вриједности, примала у реесконт мјенице, давала кредите земљорадничким задругама, вршила наплате и исплате за туђ рачун, кредитирала мале кредитне заводе, примала у есконт мјенице других завода и др. послове.

Трећа основана банка у Црној Гори (по временском редослиједу) била је НАРОДНА ШТЕДИОНИЦА на Цетињу. Она је основана маја 1906. године (тада су јој одобрена Правила од надлежног органа, одржана Оснивачка скупштина, па је тада и почела да ради).

Народна штедионица на Цетињу је била и једина штедионица у Црној Гори, јер је била организована као новчани завод са ограниченим јемством, на неограничено вријеме. Њен финансијски потенцијал био је сасвим мали (оснивачки капитал износио је свега 13.000 круна). То потврђује и податак да је у току 1906. године дала на зајам 34.248 круна, док јој је остварена добит износила само 399 круна. Због млих кредитних могућности није ни могла развити неку званичнију дјелатност (мали је био и број улагача). Није успјела да добије ни кредите са стране, као што је то био случај код Никшићке и Подгоричке банке. Давала је краткорочне зајмове на бази мјеница са роком до 6 мјесеци. Разумљиво, и дивиденда је била мала и нестимулативна да привуче нове улагаче. Њу су пригушивале конкуренцијом друге банке које су доцније основане (Црногорска банка).

Поставља се питање: зашто је ово "права штедионица", а Прва никшићка штедионица и Прва зетска штедионица су "праве банке"? Критеријуми за одређивање шта спада у ред банака, шта чини банку-банком, показују: на који начин једна финансијска институција долази до свог кредитног потенцијала (до својих средстава), каква је структура тих средстава, разноврсност њене дјелатности и ко њоме управља. Природа средстава одређује, по правилу, и природу послова којима се та институција бави, односно може бавити (па се, према томе, и разврставају у: емисионе банке, депозитно-пословне, инвестиционе, хипотекарне, штедионице, штедно-кредитне установе, фондове итд).

На бази тих критерија НАРОДНА ШТЕДИОНИЦА је по имену и по структури послова - штедионица, а не банка (штедионице се сврставају у парабанкарске институције). У тадашњој штампи налазимо покушаје да се и у Даниловграду (1907) и Андријевици оснују штедионице, а 1911. године су на Цетињу одштампана Правила "Андријевичке банке". Међутим, нема докумената који потврђују да су ове двије штедионице основане и радиле. Највјероватније да је све остало на покушају.²³

Било је покушаја (1914) оснивања емисионе банке на Цетињу од једне међународне групе ("Међународна група финансија"), са могућим оснивачким капиталом од 10 милиона перпера, али је, без образложења, ову понуду одбио надлежни орган.

²³ Види Ибидем.

Четврта, по временском редослиједу, основана банка у Црној Гори, била је ЦРНОГОРСКА БАНКА на Цетињу. Она је основана и почела да ради почетком новембра 1906. године. Њен почетни оснивачки капитал био је 600.000 круна (3.000 акција, такође, као акционарско друштво). Године 1911. капитал је увећан на милион перпера. Њени оснивачи били су власници трговачког и зеленашког капитала (трговци, људи блиски двору, попови и други): Лазар Мијушковић, Нико Татар, Гавро Вуковић, С. Мартиновић, М. Петровић, З. Гвозденовић, С. Лукачевић, А Пашић, Б. Чађеновић (са Цетиња и из Подгорице), браћа Марић (из Колашина), Н. Џањевић (са Ријеке Црнојевића), Лазар Сочица и Обрен Никовић (из Пиве) и други.

Припреме за оснивање Црногорске банке почеле су у току 1905. године на збору пословних људи и људи блиских двору (19. јул 1905). Тада је одлучено да се приступи припремама за оснивање банке која би се звала Црногорска банка. На том збору изабран је Одбор од 5 лица. Одбору је стављено у задатак да сачини правила и да затражи и добије одобрење од надлежног органа за оснивање банке и обави друге припремне радове да би се могла банка основати (да упути позив за упис I кола акција, закаже оснивачку скупштину итд. То је урађено током 1905. и у првој половини 1906. године. Треба истаћи да нијесу засноване тврдње, бар према објављеној, познатој званичној документацији - да је ова банка основана и почела да ради у 1905. години. Према томе, спорна је Одлука Монтенегробанке којом 1995. годину проглашава као јубиларну-90 година од оснивања Црногорске банке, а да то, претходно, није провјерено. Документа кажу да је средином 1906. године заказана Оснивачка скупштина, да су на њој усвојена Правила Банке (по добијеној сагласности надлежног органа) и изабран Управни одбор Банке. Почетком новембра дневна штампа биљежи да су сви послови у вези са почетком Банке завршени и да она почиње да ради.

Према томе, ако се жели прославити 90 година од оснивања ове банке (као јубиларне), онда треба узети 1996. годину, а не 1995. На страну то-ко треба да буде организатор те прославе, ако се оствари, о чему ће доцније бити ријечи.

За оснивање ове банке нарочито је била заинтересована дворска елита и држава и имали наглашену намјеру да њен рад усмјеравају и контролишу, јер је замишљена да буде доминантна (најјача са капиталом и утицајем, па и да убрзо постане централна, што никад није остварила). Према томе, није била државна банка, већ акционарска институција.

Пошто није била одговарајућег стручног-банкарског кадра у Црној Гори за организовање и руковођење оваквом банком, потребна је била

помоћ са стране. Двор се обратио за помоћ српској Влади. Стручну помоћ пружила је Народна банка Србије- послала двојицу својих директора за испомоћ (Бранка Бошковића и Д. Јовановића). Јовановић је био директор Црногорске банке до априла 1908. године.

Прва црногорска банка, као и раније основане, формирала је филијале у Подгорици и Даниловграду и заступништва на Црнојевића Ријечи, у Колашину, Вирпазару, Његушима и Даниловграду. По заузимању Скадра основала је и тамо своју филијалу. Покушала је да оснује филијалу и у Пећи, али је тамо постојала банка. Доцније је та банка постала филијала Црногорске банке. И ова банка је успоставила пословне контакте са банкама на страни и важила је као доста солидна банкарска кућа иза које је стајао добрим дијелом интерес државе Црне Горе. Стално је увећавала обрт капитала, промет, који је 1911. године достигао износ од 125 милиона перпера. Стално је остваривала и добит (профит) који је у 1912. години био 130.000 перпера, па је оснивачима могла редовно да исплађује дивиденде.

Банку су зауставили у развоју балкански и први свјетски рат. По капитуалцији Црногорске војске у јануару 1916. године Црногорска банка пресељава своју активност, у егзилу, у Француску, гдје је био и краљ Никола Петровић Његош са дијелом Владе и нешто пратње и послуге.

Пета основана банка била је НАРОДНА БАНКА КЊАЖЕВИНЕ ЦРНЕ ГОРЕ у Бару 1909. године (1. август). Оснивачи су замишљали ову банку као емисиону, што она никад није постала. Из Бара је премјештена на Цетиње 1913. године, а у Бару је остала само њена филијала. Под непосредним надзором дворске елите налазила се и ова банка (преко Министарства финансија). Основни капитал износио је 2 милиона перпера (20.000 акција). Банка је била привилегована и замишљена као полудржавна институција, јер су јој оснивачи били: држава, дворска елита, поједини министри, други људи блиски књазу Николи, познатији трговци и зеленаци (као, уосталом, и код неких других банака). Банка се бавила најразноврснијим банкарским пословима. И њен развој био је заустављен и поремећен наступајућим ратовима.

Шеста банка (по временском редослиједу) била је ДРЖАВНА ХИПОТЕКАРНА БАНКА на Цетињу. Основана је 1912. године. Она једино од банака није била акционарско друштво. Основана је помоћу зајма који је добијен од Земаљског кредитног завода у Бечу у износу од три милиона круна (2 милиона круна утрошено је за оснивање ове институције). Друга средства није могла добити и мобилисати осим нешто мало од продаје државних добара. Расположиви капитал већ се налазио у другим банкама.

Држава је за обавезе ове банке јамчила и над њом вршила надзор и контролу преко Министарства финансија. Чланове Управног и Надзорног одбора постављао је краљ Никола на предлог министра финансија. Трошкови Банке сматрани су расходом државног буџета и као такви улазили у буџет.

Сврха оснивања ове банке налазила се у намери да се преко ње и уз њену помоћ помогне растерећењу презадуженог села и сељака који су били изложени немилосрдним зеленашима. Зеленаши нијесу бирали средства и начине да се што више обогате и наплате своје кредите. Бројни су примјери у документима из тог времена када су сиротињи продавали "котао и вериге са огњишта", плијенили и продавали у бесцјење стоку, имање и друго. У томе нијесу изостајали бројни познати сердари, војводе, попови, капетани, трговци и зеленаши. Многи од њих су се обогатили на тај начин и утајом пореза сакупљеног од сиротиње. Често нијесу плаћали ни царину на увезену робу. Кажњавана су била честа, јер је наплаћена казна одлазила у џеп капетана и главара. Прије него је постао главар војвода Лазар Сочица из Пиве био је сиромаш, па се доцније обогатио, постао један од најбогатијих људи у Црној Гори. Његова имовина састојала се од (1900 год.): 1505 рала земље, 1.100 бржава, 164 говедина, 68 коња, 42 свиње, 10 млинова, 5 ваљаница, кошница пчела, ефективног новца, акција у више банака итд. И краљ Никола био је богат човек. Он је имао очевину на Његушима, неколико кућа на Цетињу (стари и нови двор, малу кућу и др. имовину), дворца и имање у Никшићу, дворца и имање на Црнојевића Ријечи, кућу и имање на Његушима, на Ловћену, у Бару (Тополица) кућу и имање, у Улцињу, Служу, на Крушевцу крај Подгорице, пилану на Видровану крај Никшића, забран у Моракову и Дуги крај Никшића, забран Биоградска гора код Колашина, акције у више банака, краљевску апанажу за себе и чланове куће, акције у новоподигнутим предузећима (Пивара у Никшићу, Монопол дувана у Подгорици итд). То је све омогућавао постојећи "систем" и класна диференцијација. Какав је то систем био показује понижавајућа и нецивилизована казна - шибикање (укинута 1882. године и замијењена затвором). Кажњеник је плаћао и трошкове затвора. Колико је то било узело маха говори и осуда таквих књаза Данила. Он каже: "... гори су од Турака". У многим случајевима и били су!. У тај круг се могу уврстити и неке особе блиске дворској елити.²⁴

²⁴ Отац краља Николе, велики војвода Мирко-храбри и прослављени војсковођа, био је не мање похлепан на богатство. И не само он, већ и многи други (рођаци краља Николе, сенатори, војводе, попови, министри, племенски капетани, да и не говоримо о трговцима, зеленашима...).

Као што је рачено, оснивање ове банке имало је за циљ раздужење сељака од краткорочних мјеничних зајмова, давање повољнијих кредита. Међутим, због недовољног кредитног потенцијала Банка није могла потпуно ад испуни тај задатак и подмири све сељачке потребе.

Од 1912. године у штампи и расположивим документима о раду банака-њен рад се не спомиње. Највјероватније, тихо се угасила.

Да резимирамо: оснивање банака у Црној Гори знатно је каснило за нараслим потребама ојачаног трговинског и зеленашког капитала, нарастања трговине, занатства, потреба села и државе. Каснило се и у успостављању једног савременијег финансијског система, какав је постојао у окружењу (Аустрији, Италији, па и у Турској). Кашњења су била и на сектору увођења у функцију домаћег новца, ковања и штампања свог, црногорског новца, заостајања у организовању ефикасније пореске службе итд.

Разлози за ово кашњење, вјероватно, налазе се у: недостатку стручног финансијског и банкарског кадра, у спорој демократизацији црногорског друштва и његовој спорој трансформацији у савременије, у томе што је црногорска привреда имала претежно природни карактер. Уз то иде и несамостална финансијска ситуација и наглашена презадуженост и зависност од туђе финансијске помоћи. Но, не треба занемарити и бројне тешкоће (чести ратови и разарања, сушне године, погибије и миграције). Присутан је страх да аустријски капитал, преко банака, не загосподари привредом Црне Горе, у којој је доминирао њен новац.

Нешто више сам се задржао на историјату развоја финансијског и банкарског организовања у Црној Гори у наведеном периоду (1860 - 1915), а све у циљу да се боље сагледа постојећи "проблем" који иритира, а и ради оних којима ова проблематика није блиска, а разматраће, претпостављам, овај "проблем".

Сада и о ономе што је, по вама, предмет спора (или ће бити предмет спорења) између вас и Монтенегробанке.

Ту је, према вашем писму, присутно централно питање: да ли је Монтенегробанка ДД - Подгорица прави насљедник имена и угледа Црногорске банке и може ли она бити организатор и једини носилац јубиларне прославе (90 година од оснивања Црногорске банке) или она то није? Или: да ли је прече традиционално-историјско право ваших двају

банака које су, и по временском редоследу оснивања банака у Црној Гори - банке прве, вјесници црногорског банкарства?²⁵

Одмах да будем јасан - не желим да се упуштам у процјењивање мотива који су определили Монтенегробанку да донесе Одлуку о организовању "јубилеја", без шире консултације са осталим банкама и Министарством финансија, као и да ли је у том њеном чину присутна нелојална реклама, кршење устаљених пословних и моралних недозвољених маркетиншких потеза, како се каже у вашем писму. То, ако треба цијенити, у надлежности је Суда части при Привредној комори Црне Горе, или других органа.

Но, кад смо код традиције, и морала уопште, желим и о њима дати своје мишљење, а које је у вези са вашим питањем: "Колико је тачна тврдња Монтенегробанке да је, само она, историјско-традиционални настављач и сљедбеник Црногорске банке из 1906. и једина правно и у праву да буде носилац јубиларних прослава почетка рада банака у Црној Гори?"

И у банкарству Црне Горе, као и привреди, животу и раду уопште, треба, нема сумње, његовати, одржавати и преносити са нараштаја на нараштај све оно што је било вриједно и значајно у историји црногорског народа и Црне Горе и коректно их користити у садашњости, као што су: идеје, дјела, начела, обичаји, вјеровања, имена знаменитих људи, институција и догађаја, односно све оно што називамо позитивном црногорском традицијом. Ово због тога што је традиција једног народа оно што одржава то друштво и његове цивилизацијске домете у прошлости на свим пољима живота и рада уз њихову стваралачку модификацију. Традиција је усмено преношење и памћење историјских догађања и чињеница, па и ширење легенди о знаменитим појединцима и догађајима који су најчешће у вези (у доброј мјери) са стварним историјским збивањима. То је наслеђивање и својатање имена, стилова, мотива, установа из црногорске прошлости. Традиција је поглед (назор) на живот и свијет који вредносне и културне обрасце прошлости - претпоставља садашњости. Ту спада и преношење искуства: привредних, културних,

25 "Интересантно је напоменути да Народна банка Југославије није обиљежила своју стогодишњицу постојања 29. марта 1884... Сматрам да између Краљевине СХС, односно Краљевине Југославије и Краљевине Србије не постоји ни међународни ни унутрашњи континуитет (има и супротних мишљења) изузев финансијских обавеза Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе...

Слествено овоме, закључило би се да тај континуитет нема ни Народна банка..." (Др Душан Јаковљевић, Сто десет година Народне банке Југославије, Политика, 28.03.1994. Београд, стр. 13.).

ратничких и других тековина. Са традицијом су у тијесној вези и моралне норме једног народа (заједнице), односно систем неписаних друштвених норми што одражавају начин понашања у одређеној друштвеној средини, а заснивају се на обичајима и обичајном праву, на "добровољно" усвојеним мјерилима вредновања поступака са становишта начела "поштено-добро" и "непоштења - рђавог", злог и неморалног.

То је све у вези са условима живота једне друштвене средине (заједнице), културном традицијом, религиозним представама итд.

Позитивно традиционално-историјско наслеђе важан је кохезиони фактор у друштву. Традиционална и морална начела су историјски омеђена и одређена, а обликују се у вези са условима живљења одређене средине, с тим што је морал релативан, јер су различита морална начела у различитим временским периодима и унутар појединих класа и слојева истог друштва. Међутим, традиционалне, као и моралне вриједности из прошлости могу се и злоупотријебити у разне сврхе и интересе, бити погрешно тумачене, преношене и примјењиване.

У области привреде (гдје спадају и банке) злоупотребе моралних норми могу се испољавати у виду нарушавања: пословног морала, добрих пословних обичаја, у нелојалној конкуренцији на тржишту, у монополистичком статусу и дјеловању, ограничавању слободе трговања, у шпекулативним радњама, стављању у промет забрањених штетних роба по здравље људи, "прање" новца итд.

Да ли је у случају Монтенегробанке нарушен пословни морал и лојална конкуренција - треба, ако треба, да одлучује, на захтјев оштећене стране понављам - Суд части при Привредној комори Црне Горе и, ²⁶ евентуално редовни судови.

Што се тиче имена Монтенегробанка и Црногорска банка - Цетиње, њихове сличности, истовјетности или разлика - суштинске и формалне природе, иако нијесам стручњак за језик, ипак ћу вам и о томе саопштити своје мишљење - након што сам консултовао неколико признатих имена из ове области. Али, прије тога, да нешто кажем и о учесталој масовној појави

²⁶ "Члан I . Суд части при Привредној комори Југославије (у даљем тексту: Суд) је Суд који утврђује одговорност и изриче мјере за повреду пословног морала у складу са Статутом Привредне коморе Југославије..." "Члан II. Суд утврђује одговорност и изриче мјере за повреду пословног морала:... због повреде добрих пословних обичаја..., због нелојалне утакмице на иностраном тржишту; 3), због повреде којима се наноси штета потрошачима, због монополистичког дјеловања, због нелојалне утакмице, шпекулације и ограничавања тржишта; 4) због повреде добрих пословних обичаја и пословног морала на домаћем тржишту из пословних односа..." (Правилник о суду части при Привредној комори Југославије, Гласник ПКЈ бр. 13-14 од 30. децембра 1993. Београд).

давања имена: банкама, предузећима, берзама, агенцијама, кафанама, бутицима, фестивалским приредбама и сл. имена попут:

- Montenegrobanka - Montenegro berza
- Montenegro airlines - Montenegroturist
- Montenegrofest - Montenegroinvest
- Sloles Montenegro - Business Montenegro
- Montenegro (kafić) - Montenegro (pjesma)

Фасаде многих наших зграда у појединим градовима Црне Горе исписане су графитима. Ту су поруке на италијанском језику, пароле: "Вива веро Монтенегро". То асоцира, рекли су ми неки наши постарији суграђани, на фасадне пароле из 1941. на којима је писало: "Viva Italija!" "Viva Duće!" "Viva RE!" или "Vinčeremo, Vinčeremo!" па су, изнад њих, скојевци, кришом-ноћу, надавали "Видеремо", "Виверемо" ("Вивећемо", "Видећемо"). Коментари и примједбе овакве врсте су, поприлично саркастични, малициозни и страначки обојени, као, уосталом, и саме пароле на фасадама зграда.

Нијесам присталица оних који би забранили употребу страних ријечи у нашем језику, али сам против њиховог претјераног уношења у наш језик, против њихове злоупотребе. Разумљиво, нијесам за непотребно фаворизовање страних ријечи над домаћим. Међутим, данас је присутна појава у свим цивилизованим језицима - да се преузимају стране ријечи и тако обогаћује свој језик, а тиме и значајно шире његове изражајне могућности. То је посљедица техничко-технолошког напретка и развоја уопште. "Немогуће је све калкирати, а не би било ни добро... У ово доба растућег интернационализма све је мање људи који ће у страном поријеклу неког израза видјети довољно разлога да се он по сваку цијену гони из језика"²⁷

Домаће ријечи не треба подредити и надредити страном, већ кореспонденцији свих језичких могућности-језик треба развијати и богатити га према нарастим потребама.²⁸ Уосталом, чак је и неизбјежно када морамо да усвајамо ријечи којих нема у нашој лексици, као нпр.: спутњик, компјутер, робот, радио, фармерке, чип итд. Међутим, неки се питају да ли треба промијенити и име Црне Горе. "Како је кренуло, ускоро ћемо звати Црну Гору, и у унутрашњим и међународним комуникацијама -

²⁷ Академик Павле Ивић: Слово о језику, "Политика" од 1. 04. 1995. Београд, 19.

²⁸ Види Егон Фекете: Слово о језику, Политика, од 1. 04. 1995. Београд стр. 19.

"Монтенегро", како нас већ данас, свијет тако назива и именује. Није нереално да средином XXI вијека име Црна Гора постане архаизам и да ћемо то име употребљавати у пригодним јубилејима. Уосталом, то се дешава и са именом Хрватска (Croасија), са Албанијом (Ѕќирпија) и са Финском (Suomi), неким афричким земљама²⁹

Мишљења сам да су оваква размишљања мало шала, помало љутња, мало и истина - због непотребне (зло) употребе имена Црна Гора.

Истина, у појединим случајевима код давања назива фирми на страним језицима има помодарства, јер су неки од тих назива и лигвистичка егзотика, а не само маркетиншка потреба и корист.

Такође сам мишљења да треба користити све традиционалне и историјске вриједности из наше прошлости, па и имена појединих банака, предузећа, знаменитих личности, мјеста, догађаја, битака итд.-у маркетиншке сврхе, у комуникацијама са свијетом, ако ћемо преко њих јасније и боље препознати се гдје смо и шта смо, увећати профит, профитирати, увећати рејтинг банке, фирме, институције. У том погледу не би се могло замјерити ни Монтенегробанци што се тако назвала. Претпостављам да је пословодство Монтенегробанке процијенило да се са тим именом јасније препознаје у банкраском и пословном свијету уопште, него да је узела име Црногорска банка.³⁰ Можемо се спорити колико је Црногорска банка на Цетињу из 1906. године била гласовита у тадашњем банкарском свијету, да би се, данас, њен рејтинг нарочито истицао.

Надам се да и ви тако мислите. Међутим, ви спорите Монтенегробанци друга права. Спорите јој, како сам разумио ваше писмо, право да се она званично проглашава не само традиционалним и историјским насљедником, већ и правним сљедбеником Црногорске банке и банкарства у Црној Гори, малтене сукцесором, да представља банкратство у Црној Гори итд. У вези са тим изнијећу своје мишљење. Црногорска банка алтернативно се именује (у чл. 2. Правила Банке) и на неколико

²⁹ Проф. др. Славица Перовић, Институт страних језика Подгорица (из разговора о овом проблему).

³⁰ "Да су у питању два имена, лако је доказати, рецимо, печатима упоређених институција. У правном акту о постојању (оснивању и др.) стоји, поред осталог: име институције, мјесто гдје егзистира, као и одређење садржаја печата. То одређење садржаја печата је име институције. Што се илустрације имена бивше Црногорске банке тиче, у чл. 2. њених Правил, гдје се види више имена, ријеч је о синонимима који се имали пословну функцију. Та банка се звала Црногорска банка..., Банк де Монтенегро, или Банца Монтенегринисо и сл. су синоними који су се употребљавали само у пословним односима. Јер, та банка није могла имати четири имена (или пет) него само једно, а преводи тог имена на стране језике су нешто друго..." (Др Драго Ђулић, Институт за стране језике САНУ, Београд).

страна језика: Bangu de Montenegro, Banca Montenegrina, Montenegrinisch Bank, поред имена на изворном српском језику, ћирилицом, као Црногорска банка. То се понекад употребљава у пословној кореспонденцији, са пословним партнерима из других земаља - ради ближе препознатљивости њене локације (земље у којој је), мада се ни тада не праве, увијек, уступци у земљама које држе до свог, језика и своје земље. Нпр. за вријеме другог свјетског рата Њемци назив своје банке у Београду нијесу назвали на српском, већ искључиво на изворном језику - Deutsches Bank, као, уосталом, ни Италијани, који су за назив своје банке у Црној Гори употребљавали само Banco di Napoli, а не Напуњска банка. То раде и Енглези (Bank of England), Французи (Banque de France), Royal Bank of Canada итд. Но, и код њих има имена банака и других фирми које носе имена покрајина, федералних јединица, република.

Монтенегробанка и Црногорска банка - нијесу ни по правној ни по језичкој логици - исто. Оне се у некој незваничној пригоди могу тумачити као синоними, али чак ни између два синонима не може се ставити семантички (значањски) - знак једнакости. То је у лингвистици познат став и правило, а у правним питањима то је поготово немогуће.³⁰ Нпр. Јован Попивода и Ђовани Бевилаква (Giovani Bevilacqua) нијесу у погледу идентитета исто име и презиме иако су у преводу-пандани. Према томе, ни Монтенегробанка и Црногорска банка нијесу пандани. Или други примјер: Монако ди Бавијера (Monaco di Baviera), италијански назив је за Минхен, али званично не могу да се алтернирају у оквиру једног истог језика и земље³¹

Монтенегробанка и Црногорска банка нијесу чак, ни буквално, преведенице са једног на други - "ЦРНА ГОРА БАНКА" и "ЦРНОГОРСКА БАНКА". Не мијења ствар и да прихватимо да оба имена - или сва четири (која се наводе у чл. 2. Правила Црногорске банке имају исту значењску вриједност³² (а има мишљења да би то, можда, могла да се прихвати на енглеском језику). Али, Банка није имала назив на енглеском

³¹Проф. Вељко Мићовић, лектор Радио и Телевизије Ц. Горе.

³²Цијењени колега Ђоковићу,

Ваша, поред осталих лингвистичка тумачења су сасвим на мјесту. Њима се нема што ни додати ни одузети. Све је на своме мјесту и лингвистички коректно представљено. Два спорна имена о којима је у тексту ријеч нијесу у синонимској опозицији. Они нијесу ни структурно ни методолошки у творбеном континуитету. Новији назив иде, својом сопственом линијом поред других назива банака у Црној Гори и сам је свој изворник. С поштовањем Бранислав Остојић" (академик-прим. Д. Ђ.).

језику, у питању би тада био тзв. КАЛК (буквална преведеница са једног језика на други језик).³³

Значи, у овом случају нема ни континуитета, нити банкарске сукцесије. Или, трећи примјер: Република Србија и Република Српска нијесу синоними. У средњем вијеку од основе Срб изведен је назив за државу Србију. У нашем језику, кажу лингвисти, не постоји преседан да се од основе истог етничког имена дјелом конкурентским суфиксима творе имена двију држава, као што је сада случај, нпр. са именом Република Српска и Република Србија. Истина, постоје дублети типа: Румунија - Румуњска, Шпанија - Шпањолска и сл. гдје је ријеч о истој држави. Румунија и Румунска јесу синоними, али Србија и Република Српска - нијесу.

Др Душан Мартиновић ми пише да на фасади тадашње и садашње зграде, у којој је била Црногорска банка - пише име ове банке и на петом - на руском језику "Черногорий и банкъ", које је било скинуто у периоду Информбироа 50-тих година, али је, на његову иницијативу, недавно то повратио покојни Михаило Љесар. Ријеч "банкъ" на руском је именица мушког рода, на италијанском средњег, а у српском језику - женскога је рода. Вјероватно, Банка је додала и назив на руском језику.

Према до сада реченом, мишљења смо да пошто у правилима Црногорске банке (чл. 2.) пише да Банка има четири имена: једно на српском и три на три страна језика, ријеч је о називима (именима) који имају, сем назива на српском језику - пословну функцију, јер та банка није могла имати четири имена него само једно - званично - правно, као, уосталом сваки други физички и правни субјекат. Преводи тог имена на три страна језика су нешто друго. Нпр. Montenegrinško Bank није могло бити име Црногорске банке, сем у случају да је постојала нека банка у Црној Гори са именом на њемачком језику. Таква банка, у то вријеме, није постојала у Црној Гори. У питању су само алтернативна имена, унесена у назив ове банке - из пословних разлога.

Два спорна имена: Црногорска банка и Монтенегробанка нијесу ни структурно, ни методолошки у творбеном континуитету. Монтенегробанка је као име од 1990. године и од тада је сама СВОЈ ИЗВОРНИК, а НЕ ИЗВОРНИК ИЗ ЦРНОГОРСКЕ БАНКЕ. Штавише, МОНТЕНЕГРОБАНКА СЕ ТРАНСФОРМИСАЛА ИЗ ИНВЕСТИЦИОНЕ БАНКЕ ТИТОГРАД (преименовала се), УЗ

³³ У предлогу Правилима Црногорске банке у Цетињу, одобрена од Министра Унутрашњих дјела, бр. 3976. Цетиње, 7. јула 1906. у чл. 2. стоји: Печат "Црногорска банка - Цетиње" или "Banque de Montenegro-Cetinje".

НАСЉЕЂИВАЊЕ ВЕЋЕГ ДИЈЕЛА ИМОВИНЕ ТЕ БАНКЕ. Природније је било, по мом мишљењу, да обиљежи неки од постојећих јубилеја оснивањем Привредне или Инвестиционе банке него Црногорске банке.

Монтенегробанка ДД- Подгорица није у својој Одлуци дефинисала у чему се састоји и огледа да је она "... традиционални и историјски сљедбеник Црногорске банке на Цетињу из 1906. године, како стоји у образложењу Одлуке³⁴ (објављене у листу "Монтенегробанка" ДД-Подгорица, бр. 13/14, август 1994. године). Образложење се без навођења чињеница своди на голу тврдњу. Чак и позивом и на непровјерени датум кад је тачно Црногорска банка основана и почела да ради. Према томе, ни најављени јубилеј (90 година) не доспијева у 1995. годину, него у 1996. годину, али ни тада од почетка рада прве банке у Црној Гори, већ од 1901. године.

По мом мишљењу, Црногорска банка из 1906. нема сукцесора (наследника) ни у једној од постојећих банака у Црној Гори. Нека будућа банка, која буде носила то име, може се позивати на традиционално име, моралну вриједност тог имена, али ни она не може рачунати на директну сукцесију, јер је веза прекинута више од 90 године. Није тачна тврдња Монтенегробанке ад је бивша Црногорска банка - прво банкарско акционарско друштво.³⁵

ЗАКЉУЧАК: Монтенегробанка дд -Подгорица и Црногорска банка на Цетињу из 1906. године нијесу исти правни субјекти, не само по имену већ и по суштини. Чак да претпоставимо да се могу поистовјетити (као интернационализовани термин назива Црне Горе, или као што су Монтенегротурист и сл) - ово питање "није лингвистичко - већ правно питање"³⁶

³⁴ Монтенегробанка д.д. Подгорица - ни послје "јубилеја", није измјенила свој Статут у смислу да ће у печату имати назив Црногорска, нити је регистровала код Привредног суда - тим именом и правним наследником, као што није, до сада регистровала ни "ДАН БАНКЕ".

³⁵ Прва акционарска друштва старија су од Црногорске банке као акционарског друштва. Прво акционарско друштво за изградњу туристичко-угоститељског објекта "Локанда"-1863. године-под називом "Друштво за грађење једне гостионице на Цетињу". Средином 1863. изашле су акције, уз које су штампана правила устав Друштва, који је износила 10.000 фиорина, сакупљена од разних лица, претежно главара и трговаца, с акцијама од 50 фиорита у дванцикама. Правитељство црногорско је гарантовало вриједност акција, које је Министарство финансија Црне Горе исплаћивало крајем 1892. г. Тако је "Локанда" постала државно власништво, али је као локал дата у закуп.

³⁶ мр Душко Кликовац, Ибидем.

Црногорска банка из 1906. године је "самоникла банка"-основана од стране групе пословних људи и људи из других сфера ондашњег црногорског друштва, и као таква, није ни државна банка без обзира на то што је држава у њој имала своје акције, већ је типично акционарско друштво, док је Монтенегробанка настала из државне Привредне банке Црне Горе, односно доцније из Инвестиционе банке-Титоград и Удружене банке, као парастаталних институција, која се преименовањем и трансформацијом прогласила као Монтенегробанка. Према томе, то што Монтенегробанка употребљава термине "реоснивање", "трансформација", "преименовање", "сљедбеник Црногорске банке", "традиционално-историјски настављач Црногорске банке", "настављач почетка банкарства у Црној Гори" итд. пука је игра ријечи без реалног историјског и правог покрића (понајмање засновано на праву и правној норми). Без реалног покрића је и тврдња главног уредника банчиног листа "Монтенегробанка" Драгана Човића: "Правни сљедбеник ове банке (мисли на Црногорску банку - прим. Д. Ђоковић) су Привредна банка Црне Горе, Инвестициона банка-Титоград (касније Удружена банка) и Монтенегробанка" ("Побједа" од 21. јула 1995. Подгорица).

Неспорно је да је требало и раније, а не тек 1995. године, на пригодан начин обиљежити 95 година од оснивања прве банке у Црној Гори, а не 90 година и не као почетак банкарства у Црној Гори - годину 1905. То је историјски нетачно, па и јубилеј је, најблаже речено, примјер како не треба обиљежавати историјске, праве јубилеје. Треба их, савакако, прослављати.

Почетак рада прве банке у Црној Гори значајан је не само привредни већ и друштвено-економски датум. Привредна комора Црне Горе и банкарство у Црној Гори нијесу нашли за сходно да обиљеже у 1996. години - 95 година од оснивања прве банке у Црној Гори. Не мање чуди да се руководство Монтенегробанке упустило да, не консултујући се са другим банкама у Црној Гори, понајприје са Никшићком и Подгоричком банком, прославља тај датум. Чак и да има правни основ, да је сукцесор, требало је тај датум прославити са свим банкама у Црној Гори.

Мој предлог

Године 1994. навршава се 90 година од оснивања Прве зетске штедионице, па би тај датум требало да обиљежи ПОДГОРИЧКА БАНКА иако ни она није сукцесор Прве зетске штедионице, ни Подгоричке банке из 1904. односно 1905. То је касније урадила Подгоричка банка - на скроман и пригодан начин. Разумије се, уз присуство представника свих банака са подручја Црне Горе и Министарства финансија које је, практично, вршило функцију Централне емисионе банке, општина: Подгорица, Никшић, Бар и Цетиње (градава у којима су тада

постојала банке), као и научних установа (Економског факултета, Историјског института и др).

Треба образовати одбор за припрему прославе 95 година од оснивања прве банке у Црној Гори и 90 година Зетске-Подгоричке банке. Убрзо долази и 100 година од оснивања Прве никшићке штедионице (у 2001. години) и до тада припремити пригодну монографију, филм, извршити даља истраживања уз помоћ стручних и научних радника...

Уз посредовање Министарства финансија са представникцима три банке: Подгоричке, Никшићке и Монтенегробанке расправити спор око јубилеја, за кога се, како ви мислите, једнострано определијелила Монтенегробанка и наћи одговарајуће рјешење између банака.

Као што видите, уважени директори, био сам мотивисан вашим писмом да нешто шире елаборирам дио проблематике, и ван ваших директних питања, али и у блиској корелацији са њима.

Dragiša Đoković

**WHEN AND WHERE THE BANKS ARE THE BANKS ESTABLISHED IN
THE PRINCIPALITY AND KINGDOM OF MONTENEGRO?**

Summary

In the study, according to the time sequence, is described the establishment of the banks in the principality and the Kingdom of Montenegro and the reason is the dispute about the year of the establishment of Montenegro bank at Cetinje iz 1906, between Montenegrobank d.d.-Podgorica from one side and Nikšića and Podgorička bans from the other side.

The dispute was provoked by the Decision of Montenegrobank d.d.-Podgorica where it is asserted that this bank is the historical, traditional and legal successor of Montenegro bank from 1906 and due to this representative of "montenegro" banking that is contested by other banks at the territory of montenegro, as well as that name that it wants to inherit.